

דרך סלולה

מדריך לנכנסים לעולם היהדות

מערכת: הרב יהושע פריאל, הרב אבישי גרוסר,
הרב עובד אברך, הרב שמואל דביר

עריכה ועריכת לשון: אליהו גליל - טקסטורה גלילית
עיצוב ועימוד: **אשחר** & more
עיצוב לוח היסטורי: **אסתר בייס**

© כל הזכויות שמורות

עמי - אולפני גיור בתפיסה אישית מבית אור עציון
amigiur@gmail.com | www.ami4u.org | 072-2440033

כסלו ה'תשע"ח 2017

תוכן

7	הקדמה
9	היסטוריה יהודית
9	ספר בראשית
38	ספר שמות
49	המאורעות המרכזיים בחמישה חומשי תורה
52	הושע ושופטים
56	שמואל ומלכים
65	גלות ישראל מארצם בחמישה שלבים
66	שיבת ציון וימי הבית שני
68	עליית עזרא ונחמיה ותקופת אנשי הכנסת הגדולה
69	תקופת מלכות יוון
72	התקופה הרומית-ביזנטית
73	חורבן הבית השני
73	מרד בר כוכבא
74	תקופת הזוגות
75	תקופת התנאים והמשנה
76	תקופת האמוראים והתלמוד
78	תקופת הגאונים
80	ימי הביניים ותקופת הראשונים
84	גירוש ספרד
85	תקופת האחרונים
88	העת החדשה ותקופת ההשכלה
106	משואה לתקומה
111	מלחמות ומבצעים מאז הקמת המדינה
115	ברכות
115	מבוא לברכות, או: מדוע מברכים?
115	נטילת ידיים לסעודה

117.....	ברכות הנהנין.....
119.....	קדימה בברכות.....
122.....	הלכות סעודה (המוציא, מים אחרונים, זימון וברכת המזון).....
125.....	ברכות המצוות.....
126.....	ברכות התורה.....
127.....	ברכות ההודאה.....
133.....	דיני ברכות נוספות.....
135.....	תפילה
135.....	מבוא לתפילה.....
136.....	התפילה והלכותיה.....
144.....	דיני השכמת הבוקר וברכות השחר.....
147.....	זמני התפילות וקריאת שמע.....
150.....	סוגי ספרי תפילה.....
150.....	קריאת התורה (בימות החול והשבת).....
152.....	הקדיש.....
154.....	תפילת נשים (ומצוות עשה שהזמן גרמן).....
157.....	תפילת הדרך.....
158.....	ברכת הלבנה.....
160.....	בית כנסת ותשמישי קדושה
160.....	בית כנסת.....
162.....	ציצית וטלית.....
164.....	ספר תורה.....
167.....	תפילין.....
170.....	מזוזה.....
173.....	אמונה
173.....	"ג העיקרים.....
177.....	האמונה בא-לוהים.....
181.....	עשרת הדיברות.....

183.....	מצוות, לשם מה?
185.....	סגולת ישראל וההבדלים בין היהדות לשאר דתות
188.....	בין אדם לחברו
188.....	מבוא
188.....	מצוות מרכזיות שהן בבחינת סור מרע
192.....	מצוות מרכזיות שהן בבחינת עשה טוב
198.....	שבת
198.....	השבת וששת ימי המעשה
200.....	ההכנות לשבת
202.....	הדלקת נרות שבת
204.....	זמני השבת
206.....	קידוש
209.....	מלאכות שבת
223.....	בישול בשבת
226.....	איסור מוקצה
227.....	תפילות השבת
233.....	הבדלה
237.....	כשרות
237.....	מבוא לכשרות
239.....	כשרות מזון מן החי
243.....	תהליך הכשרת הבשר
245.....	איסור אכילת חרקים
249.....	בשר וחלב
253.....	ג'לטין
253.....	כשרות המזון מן הצומח: שמיטה (שביעית)
254.....	תרומות ומעשרות
255.....	חלה
255.....	ערלה ונטע רבעי

256.....	השגחת כשרות.....
257.....	איסורים הקשורים לגויים.....
259.....	טבילת כלים.....
263.....	מעגל החיים.....
263.....	יצר ויצירה.....
265.....	פריה ורביה ופסולי חיתון.....
268.....	טהרת המשפחה.....
270.....	היריון ולידה.....
272.....	ברית מילה ופדיון הבן.....
276.....	פדיון הבן.....
278.....	חינוך הבנים והבנות.....
282.....	בר/בת מצווה.....
285.....	גירושין ועגונות.....
287.....	יחס היהדות למוות.....
289.....	פטירה ואבלות.....
299.....	חגים.....
299.....	הלכות יום טוב.....
302.....	אלול-תשרי.....
332.....	חשוון.....
333.....	כסלו.....
341.....	טבת-שבט.....
342.....	אדר.....
351.....	ניסן.....
365.....	בין פסח לשבועות.....
372.....	שבועות.....
374.....	תמוז-אב וצומות החורבן.....
381.....	דברים לזכרו של הרב משה נעם זצ"ל.....

ברכות

מבוא לברכות, או: מדוע מברכים?

הכרת הטוב: הכרת הטוב היא יסוד חשוב ביותר בין אדם לחברו, אך לא פחות מכך: בין אדם למקום; הכרת הטוב עניינה ההכרה שאין דבר המובן מאליו, מישהו עשה דבר בשבילי, ועל כך אני צריך להודות לו. הברכה מבטאת את הכרת הטוב כלפי הקב"ה. אל תחשוב שהכל מגיע לך או שהכל שלך. היה אדם מוסרי והכר בכך! אך אין די בהכרת הטוב בלב, אלא צריך לומר בפה "תודה", וזו הברכה. ההכנה הרוחנית: הברכה היא הכנה לאכילה ובכך היא דומה לנטילת ידיים; היא נותנת לאוכל פן רוחני ומזככת את האכילה. לפני שניגשים לאכילה הגשמית אנו מתחברים לקב"ה על-ידי הברכה. הברכה נותנת לאכילה משמעות ועתה היא כבר איננה סתם פעולה גשמית גרידא, אלא פעולה נצרכת המאפשרת לאדם להמשיך לתפקד ולפעול טובות בעולם.

דחיית הסיפוק הגשמי: הברכה מאפשרת לאדם לתרגל איפוק. אינך בהמה, אינך מתנפל על האוכל, אלא ממתין כמה שניות, מברך את הברכה המתאימה, ורק לאחר מכן אוכל; אמירת הברכה מעכבת את הסיפוק המידי, ובכך היא מרוממת אותך למדרגה של אדם הכובש את יצרו, ועל-ידיה אינך מתנהג כמו שאר בעלי החיים שאינם יודעים מהי דחיית סיפוק גשמי. כאשר דחית את הסיפוק קצת נתת לו תוכן רוחני; מותר ליהנות מטוב העולם, אך מעט המתנה תיצוק להנאה תוכן אחר לגמרי.

נטילת ידיים לסעודה

אחד מהטעמים לנטילת הידיים הוא ההתקדשות: אנו נוטלים ידיים כדי להתקדש ולהתכונן רוחנית לאכילה (נטילת הידיים של הבוקר, לעומת זאת, נועדה להסיר

רוח טומאה). משום כך גם אדם שידידיו נקיות ביותר או אדם שאוכל עם מזלג ולא נוגע באוכל - חייב בנטילה, כיוון שעיקר טעם הנטילה אינו משום היגיינה, אלא לצורך התקדשות רוחנית. הנטילה היא במים, שכן הם יסוד בראשית, טהור ונקי; ונוטלים דווקא את הידיים מפני שהם האיברים הפעילים ביותר בעולם הגשמי. חובה ליטול ידיים רק לפני אכילת לחם, אך לא לפני אכילת שאר מאכלים, כיוון שהלחם עיקר מזונו של האדם והוא המזון החשוב ביותר שפוטר באכילתו את כל שאר המאכלים (כמעט) מברכה ראשונה ואחרונה; אכילת מאכלים אחרים נחשבת אכילת ארעי ודי בברכה כדי להתכונן ולהתקדש לקראתה. מצוות נטילת ידיים אינה מן התורה אלא מחכמים, ויש לה כמה גדרים. להלן העיקריים:

- כמות הלחם שיש לאכול כדי להתחייב בנטילה בברכה - כביצה (54 סמ"ק) ומעלה; בלי ברכה - מכזית (27 סמ"ק) עד כביצה; אם אכל פחות מכזית - ייטול רק ממידת חסידות.
- כמות המים המינימאלית לנטילה: רביעית (86 מ"ל).
- כלי הנטילה צריך להיות שלם ותכולתו רביעית לכל הפחות; מותר ליטול עם כלי חד-פעמי אם אין כלי אחר.
- חציצה - אסור ששום דבר יחצוץ בין המים ובין היד ולכן יש להסיר, אם ניתן, לכלוכים, פלסטרים, טבעות וכדומה.
- כיצד נוטלים? כשנוטל רביעית לכל יד, מעיקר הדין די בנטילה אחת המכסה את כל היד, והמחמירים נוטלים שתיים; וכיום נוהגים הלכה למעשה שלוש פעמים (על-פי הזוהר).
- סדר הנטילה: נוטל ברצף ולא כמו בנטילת שחרית שנוטל לסירוגין; לוקח ביד ימין את הכלי ומעבירו לשמאל ונוטל את של ימין שלוש פעמים (למנהג הספרדים, ופעמיים למנהג האשכנזים), ואח"כ עושה כן בשמאל, ומברך "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על נטילת ידיים". רק לאחר הברכה מנגב את הידיים.
- עד היכן נוטלים? לכתחילה את כל כף היד, ובשעת הדחק אפשר להקל

ולטיפול רק את האצבעות. נוהגים שאחרי הנטילה לא מדברים עד לאחר שאוכלים מהלחם.

- נטילת ידיים בנהר, מקווה וכדומה: מטביל את ידיו במים פעם אחת ודי בזה ולאחר מכן מברך "על נטילת ידיים" כמו בנטילה מכלי, כרגיל.
- כשאינ מים מה יעשה? - אם יש מים במרחק של עד מרחק של מיל (18 דקות הליכה) - חייבו אותו חכמים ללכת ממקומו או בהמשך הדרך עד פרסה (72 דקות); אם המרחק גדול יותר - לא חייבוהו, ואז יעטוף את ידיו במפית ויאכל.

ברכות הנהנין

ברכה ראשונה ואחרונה

חכמים תיקנו לנו לברך ברכה לפני ואחרי כל מאכל שאנו אוכלים. הברכה הראשונה עניינה בקשת רשות לאכול את אותו מאכל ועל-ידיה אנו מכריזים שהכל שייך לקב"ה; הברכה האחרונה עניינה הודאה על ההנאה שבאכילה שכבר אכלנו.

להלן כמה כללים בעניין ברכה ראשונה ואחרונה:

- הגברים יברכו כשכיסוי לראשם; נשים נהגו להקל בזה.
- טוב להחזיק את האוכל בידו הימנית כאשר מברך עליו.
- אין לעסוק בעניינים אחרים תוך כדי הברכה.
- ברכה ראשונה מברכים על כל כמות של אוכל שאוכלים או משקה ששותים.
- ברכה אחרונה חייבים רק על כמות חשובה: באוכל מדובר בכזית (27 סמ"ק), ובמשקה - ברביעית (86 סמ"ק).
- כדי להתחייב בברכה אחרונה יש לאכול או לשתות את הכמויות הנזכרות בתוך פרק זמן מוגבל: לגבי מאכל מקובל שהזמן הוא כ-4 דקות, ולגבי משקה - בלגימה אחת או שתיים.
- עד מתי אפשר לברך לאחר שסיים את האכילה? עד 72 דקות מסיום האכילה, או כל זמן שהוא עדיין שבע. כמובן עדיף שלא לדחות את הברכה,

- ולו רק מהחשש שישכח אח"כ לברך.
- אם מסופק האם בירך: בכל הברכות - לא חוזר ומברך, שהן מחכמים, ובברכת המזון - חוזר ומברך, שהיא מהתורה.

סוגי ברכות ראשונות ואחרונות

חכמים תיקנו מספר נוסחים לברכות הראשונות והאחרונות כדי שההודאה תהיה שלימה ומדויקת; הברכות הראשונות הן ברכת "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם המוציא לחם מן הארץ" ללחם (לחמניה או פיתה, העשויים מקמח של חמשת מיני דגן, שהם: חיטה, שעורה, שיבולת שועל, כוסמת ושיפון); "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם בורא מיני מזונות" על מאכלים שאינם לחם אבל עשויים מקמח של חמשת מיני דגן (למשל: עוגה, ופל, פסטה או קוסקוס); "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם בורא פרי הגפן" על יינות (ומיץ ענבים טבעי); "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם בורא פרי העץ" על פירות העץ (למשל: אפרסק, תפוח או דובדבן); "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם בורא פרי האדמה" על פירות האדמה (גזר, עגבנייה, חסה ובננה); "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם שהכל נהיה בדברו" על כל שאר המאכלים (ובכלל זה מים, מיצי פירות, בשר, חלב, פטריות, ביצים, שוקולדים, סוכריות ועוד). הברכות האחרונות הן "ברכת המזון" - לאחר אכילת לחם, "ברכת מעין שלוש" - לאחר אכילת מזונות, פירות משבעת המינים או שתיית יין, ו"בורא נפשות" - לאחר אכילת שאר מאכלים שאינם הקודמים.

כמה כללים בדיני ברכות

- כשאדם אוכל לחם בסעודתו, כל דבר הקשור לסעודה נפטר מברכה ראשונה ואחרונה, אלא אם כן הוא בא לקינוח הסעודה.
- אדם שבירך בטעות "האדמה" במקום "העץ" - יצא ידי חובה ואינו חוזר לברך.
- אדם שבירך בטעות "שהכל" פטר בדיעבד כל מאכל שהוא ("שהכל פוטר הכול"), אך כמובן שאין לעשות כן לכתחילה (בדומה לכך גם ברכת "מזונות" פוטר כמעט כל מאכל מלבד מים ומלח).

- על המים מברך ברכה ראשונה רק כששונה להרות צימאוננו, (בניגוד למשל לשונה כדי להוריד כדור) וזאת בניגוד לשאר המאכלים והמשקים, שמברך גם אם אינו רעב או צמא.
- אורז ברכתו הראשונה מזונו - מכיוון שהוא מזין אף על פי שאינו ממיני הדגן, וברכתו האחרונה - נפשות, מכיוון שאינו חשוב כמו חמשת מיני דגן. סימן לזיכרון: אמ"ן - אורז - מזונו, נפשות.

ברכות הריח

כשם שחובה על האדם להודות לקב"ה לפני ההנאה מהאוכל, כך חובה עליו להודות גם על ריחות טובים לפני שהוא נהנה מהם (בברכות הריח אין ברכה אחרונה).

אלו הם סוגי הברכות:

- "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם בורא עצי בשמים" - מברך על עצים ושיחים בעלי ריח טוב, כגון: הדס.
- "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם בורא עשבי בשמים" - על עשבים בעלי ריח טוב, כגון: נענע.
- "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם בורא מיני בשמים" - על כל שאר הבשמים, ובכלל זה המופקים מן החי או המלאכותיים. אם בירך בטעות ברכה זו על עץ או עשב עם ריח טוב - אינו צריך לחזור ולברך (מנהג אשכנז לברך ברכה זו תמיד על כל סוגי הריח בהבדלה).

קדימה בברכות

משמעות העניין של הקדימה בברכות

לסדר הברכות ולקדימה בהן יש משמעות רבה. אפשר להבין זאת בעזרת הדוגמא הבאה: אם מישהו נתן לי שתי מתנות, אחת יקרה ואחת זולה, כאשר אבוא להודות לו, ודאי שאקדים להודות על המתנה היקרה. אם אהפוך את

הסדר ואודה לו קודם על הזולה, נותן המתנה עשוי להיפגע, משום שיחשוב שאני לא מעריך נכון את המתנה היקרה שנתן לי, שכן קודם טרחתי לציין את המתנה הזולה, שלא כהוגן. כך הדבר גם ביחס לברכות: כאשר ההטבה גדולה יותר, ההודאה עליה צריכה להיות קודמת.

✦ סדר הברכות

כשאוכלים את המאכלים הבאים ללא לחם, הסדר הוא כדלהלן (בראשי תיבות:

מג"ע א"ש):

- מזונות.
- גפן.
- עץ.
- אדמה.
- שהכל.

✦ קדימה בשבעת המינים

בין פירות העץ של שבעת המינים יש גם כן סדר קדימה, לפי סדר הקרבה של המין למילה "ארץ" בפסוק: "אַרְצֵךְ חֹטָה וְשַׁעֲרָה וְגִפֶּן וְתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֲרֶז זֵית וְשֶׁמֶן וְדָבָשׁ" (דברים ח, ח); כל הקודם לאחד משני ה"ארץ" הנזכרים - קודם בברכה, שכן העובדה שהתורה הקדימה אותו בפסוק מלמדת על כך שחשיבותו רבה יותר (שימו לב שהזית והתמר קודמים לגפן, תאנה ורימון, משום שהם קרובים יותר ל"ארץ" השני, מאשר האחרים ל"ארץ" הראשון).

זה סדר הקדימה, הלכה למעשה:

- זית.
- תמר.
- ענבים.
- תאנה.
- רימון.

מספר נקודות הלכתיות חשובות:

- דין זה של קדימה בברכות הוא רק לכתחילה (אדם ששינה את הסדר לא עבר עבירה).
- פרי משבעת המינים קודם לפרי אחר שאינו משבעת המינים (לדוגמא: תמר קודם לאגס).
- כאשר ברכתי על מאכל מסוים פטרתי בברכה מאכלים שברכתם זהה (לדוגמא: כשיש לפני רימון ותפוח, אברך על הרימון בלבד, והתפוח פטור מברכה).
- כאשר מקובל לאכול מאכלים מסוימים בסדר מסוים, אין חובה להקפיד על ענייני הקדימה (לדוגמא: אין חובה להקדים עוגה, הנאכלת בארוחת צהרים לפני כל שאר המאכלים, שהרי מקובל לאוכלה בסוף).

✿ עיקר וטפל

לעתים נברך ברכה על מאכל אחד - ואגב כך נפטור מברכה מאכל שני. כיצד? כאשר מאכל אחד עיקרי והשני טפל לו, ומכיוון ששני המאכלים מעורבים יחד (או מונחים אחד על גבי השני וכדומה) אנו רואים אותם כדבר אחד (כי בעצם יש כאן פעולת אכילה אחת), וממילא די בברכה אחת לשניהם. כמובן שהברכה תהיה על המאכל החשוב יותר.

באופן כללי ניתן לומר שייכתנו שתי סיבות שבגללן אוכל או משקה ייחשבו לעיקר וטפל: הראשונה, מפני שהם מסייעים לאכילת המאכל או שתיית המשקה השני; הסיבה השנייה, מפני שהאוכל או המשקה חשובים יותר מהאחר. הנה כמה דוגמאות לעיקר וטפל:

- מצייה מרוחה בגבינה או בשוקולד.
- סלט פירות שיש בו גם פירות שברכתם אדמה, כגון: סלט תפוחים, תפוזים ובננות החתוכים דק דק.
- עוגה שיש עליה קצת קרם/קצפת.
- אורז שיש בתוכו קצת ירקות או שקדים.
- בורקס גבינה או תפוחי אדמה.

- בוטנים אמריקאים.
- עוגיות ממולאות ריבה/שוקולד.
- כמה הערות נוספות:
- הגדרת עיקר וטפל, היא אישית ותלויה בדעתו של האדם המברך.
- דין עיקר וטפל הוא לא רק בברכה ראשונה אלא גם בברכה אחרונה (לדוגמא: אדם ששתה יין ומיץ, יברך רק על היין ויפטור את המיץ, בין בברכה הראשונה ובין בברכה האחרונה).
- אם נשאר מעט מן הטפל לא צריך לברך עליו, משום שנפטר כבר בברכת העיקר.
- אם שני המינים חשובים, ורק מונחים אחד על/בתוך השני, מברכים על כל מין בנפרד (דוגמא: גלידה בגביע שגם הגביע טעים, ואינו משמש רק להחזיק את הגלידה).
- כששני מינים מעורבים, בדרך כלל מברכים על הרוב, אלא אם כן יש בתערובת מאכל שהוא מזונות, שיברך עליו, משום שהוא חשוב יותר גם כשהוא מיעוט (ובלבד שיורגש המזונות במאכל ולא רק ניתן לדבק המאכל).

הלכות סעודה (המוציא, מים אחרונים, זימון וברכת המזון)

מהלכות סעודה (המוציא והכנה לברכת המזון):

- מלח - מעיקר הדין בימינו אין חובה לטבול במלח, אך לפי הקבלה צריך (ויטבול במלח ג' פעמים).
- אחיזת הפת - יאחז את הפת בעת הברכה בעשר אצבעותיו.
- בציעה - 'בְּצָע' את הפת לאחר הברכה, כדי שהברכה תחול על דבר שלם, ולא יבצע תוך כדי הברכה.
- חלוקה למסובים - לא יזרוק את הלחם משום שיש בזה זלזול. כמו כן לא יתן ביד של המסובים, משום שזה מנהג אבלים.
- כיסוי הסכין - יש לכסות את הסכין או להסירה מהשולחן בזמן הברכה; בשבת ויום טוב אין צורך בזה.

- טוב לסדר את השולחן קודם הברכה, ולהסיר הכלים הריקים והלכלוך.
- יש להשאיר לכתחילה לחם על השולחן בזמן ברכת המזון. ראוי שלא להסיר את המלח.
- פירורי וחתוכות לחם שנשארו - אין לזרוקם לאשפה משום שיש בזה זלזול, אלא יש להניחם בתוך שקית ואותה ניתן לזרוק לאשפה. פירורים קטנים ניתן להשליך לכיור.
- נוהגים לומר/לשיר את "שיר המעלות" לפני ברכת המזון בשבת או בשאר מועדים, ובימי החול יש הנוהגים לומר את "על נהרות בבל".

מים אחרונים

- לדעת רוב הפוסקים גם כיום ישנה חובה ליטול מים אחרונים לפני ברכת המזון, מן הטעמים הבאים:
- א. הידיים מזוהמות ולא ראוי לברך כך; ב. משום מלח סדומית; ג. משום התקדשות.
- כמה מפרטי ההלכה:
- חיוב נשים - יש בזה מחלוקת פוסקים, והרוצה להקל יש לה על מה שתסמוך.
 - נהגו להסיר את המים אחרונים מהשולחן, אך אין חובה בזה מעיקר הדין.
 - אין צריך ליטול עם כלי, ומספיק ליטול פעם אחת.
 - כמות המים - מעט מים, ובלבד שיגיעו לכל אצבעות ידיו, רצוי עד סוף פרק שני מהאצבעות.
 - ניגוב - מעיקר הדין לא צריך, אך טוב לנגב בכל אופן.
 - יסמוך מים אחרונים לברכה ולא ידבר ביניהם.

זימון

כאשר שלושה אנשים ומעלה סועדים יחד, מצווה עליהם לזמן; כאשר יש עשרה אנשים, מוסיפים בזימון "א-לוהינו" וגם נוהגים בעשרה לזמן על כוס

יין. את הכוס מחזיקים ביד ימין בזמן הזימון, ובברכת המזון מניחים אותה; לאחר סיום ברכת המזון מרימים את הכוס ומברכים עליה "בורא פרי הגפן". העיקר של הזימון הוא הזמנה של הציבור לברך ביחד. המזמן אומר משפטי הזמנה והנוכחים משיבים כי הם מעוניינים בכך.

מה כוללת ברכת הזימון? - האשכנזים נוהגים שגם הברכה הראשונה ("הזן") היא חלק מהזימון, וצריך המזמן לאומרה בקול רם, כשיש פחות מעשרה; הספרדים נוהגים שהמזמן אומר רק את הזימון עצמו בקול רם ותו לא. נשים - גם הנשים יכולות לזמן, כשהן אוכלות בפני עצמן, אך גם בעשרה לא יזכירו "א-לוהינו" (כלומר, שלא כגברים). אם אוכלות עם גברים - יוצאות ידי חובה בזימון שלהם.

קטנים - הספרדים מצרפים קטן אחד מעל גיל שש; האשכנזים לא מצרפים קטן.

מה צריך לאכול כדי להצטרף לזימון? - צריך שרוב הסועדים יאכלו לחם, והשאר יכולים לאכול או לשתות דברים אחרים; אם מדובר בזימון בעשרה - צריך שרוב ניכר של הסועדים (שבעה מהם) יאכל לחם.

ברכת המזון

ברכת המזון היא הברכה היחידה מן התורה, שנאמר: "ואכלת ושבעת וברכת", והחיוב מן התורה הוא לברך כאשר האדם שֶׁבַע. אכן, לפי חכמים שיעור האכילה המחייב ברכת המזון - כברכה אחרונה על שאר מאכלים, דהיינו כזית, גם אם לא שבע. יש לשבת בשעה שמברך ברכת המזון ולהוציא הברכה בשפתיו (המברך בלב לא יוצא ידי חובה).

בברכת המזון מוסיפים קטעים הקשורים למאורעות: "רצה" - בשבת; "יעלה ויבוא" - ביום טוב, בחול המועד ובראש חודש; "ועל הנסים" - בחנוכה ופורים; "הרחמן" - בהתאם למועד.

אם שכח להזכיר את התוספות, ינהג כדלהלן: שכח "רצה" - צריך לחזור ולברך בשתי הסעודות הראשונות של שבת, בסעודה שלישית לא חוזר; שכח

"יעלה ויבוא" ביום טוב - חוזר בשתי הסעודות, ובחול המועד או ראש חודש - אינו חוזר; שכח "ועל הנסים" או "הרחמן" - אינו חוזר. אם יש לו ספק האם בירך, הדבר תלוי בשביעה: אם שָׁבַע מאכילתו צריך לחזור ולברך מספק, שכן חייב בברכה מן התורה, ואם לא שבע לא חוזר ומברך, שאז החיוב מחכמים בלבד. מקום הברכה - יש לברך במקום שאכל ולא במקום אחר. עד מתי ניתן לברך? - כפי שראינו לעיל, מברך כל עוד הוא מרגיש שָׁבַע (ואם אינו יודע האם הוא שבע, עד שיעברו 72 דקות מסוף האכילה).

ברכות המצוות

ברכות המצוות הן הברכות שתקנו חכמים לברך לפני עשיית מצווה, והן נועדו להכין אותנו למצווה ולגרום לנו להבין שאנו מתקדשים בעזרתה, וכפי שאנו אומרים בברכה עצמה: "ברוך אתה י-הוה א-לוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו...". הברכות על ההתעטפות בציצית, הנחת התפילין, נענוע ארבעת המינים ואכילת מצה הן דוגמאות לברכות המצוות. הכלל הוא ש"מברך ועובר לעשייתן", כלומר: הברכה צריכה לבוא קודם ובסמוך עד כמה שניתן למצווה. לדוגמא: מברכים על העיטוף בציצית ומיד מתעטפים; על הנחת תפילין ומיד מניחים. לכלל זה יש כמה יוצאים מן הכלל שבהם הברכה היא לאחר קיום המצווה, למשל: טבילת הגר - הברכה מתבצעת לאחר שטבל, והטעם לזה משום שעדיין אינו חייב במצוות, וממילא לא יכול לברך; טבילת נשים - האשכנזיות מברכות לאחר שטבלו פעם אחת, ואח"כ הרבה נוהגות לטבול פעם שנייה; ברכת הנרות - האשכנזיות וחלק מהספרדיות מדליקות, מכסות את העיניים בידיהן ואח"כ מברכות ומסירות את הידיים, והטעם לזה הוא משום שחוששות שהברכה מכניסה את השבת ואי אפשר אח"כ להדליק; גם נטילת ידיים - קודם נוטלים, אח"כ מברכים, ובסוף מנגבים, והטעם לזה הוא שהידיים מלוכלכות ולא ראוי לברך כך, ועוד. שזה נחשב לעובר לעשייתן, משום שהעיקר הוא הניגוב ומברך לפני הניגוב.

ברכות התורה

ברכות התורה שייכות לתחום ברכות המצוות, וכפי שלפני כל מצווה אנו מצווים לברך, כך גם לפני לימוד התורה שהוא מצווה מדאורייתא. לדעת רבים מהפוסקים, גם הברכות עצמן הן חיוב מדאורייתא; הברכה מן התורה על לימוד תורה מלמדת אותנו שלימוד תורה הוא מצווה מיוחדת שצריך לברך ולהודות לה' על שזיכה אותנו בה.

הברכה הראשונה היא "לעסוק בדברי תורה" לפי האשכנזים, ו"על דברי תורה" לפי הספרדים - ובה אנו מברכים ומודים לה' על כך שציווה אותנו ללמוד תורה; בברכה השנייה, "והערב", אנו מבקשים שהתורה תהיה ערבה בפנינו, שנזכה ללומדה בחשק; בברכה השלישית, "אשר בחר", אנו מודים לה' על כך שבחר בנו ונתן לנו את התורה, שכן גוי אינו יכול ללמוד תורה (מלבד גוי הבא להתגייר שמותר).

מפרטי הלכות ברכות התורה:

- צריך לברך על כל לימוד של כל חלק מהתורה (מקרא, משנה, גמרא, אגדה וכדומה).
- על הרהור אין צורך לברך.
- מברכים פעם אחת ביום, ובזה פוטרים בברכה את הלימוד במשך כל היום כולו (עד שהולך לישון).
- אם לא ישן בלילה נחלקו הפוסקים אם יברך; מנהג הספרדים לברך, והאשכנזים יוצאים ידי חובה על-ידי ברכת אדם אחר שיִשן.
- אם קם באמצע הלילה ורוצה ללמוד תורה - צריך לברך; שינה באמצע היום, לעומת זאת, אינה מהווה הפסק המצריך ברכה נוספת.
- גם הנשים צריכות לברך, מפני שאף שאינן חייבות ללמוד כגברים, הן חייבות ללמוד את הדינים השייכים להן.

ברכות ההודאה

✿ מבוא

ברכות השבח וההודאה (על הראייה והשמיעה) דומות בעניינן לברכת הנהנין: יש מהן שעניינן הכרת הטוב, ויש מהן שעניינן הכרה בגדלות ה' בטבע. "ברכות הראייה" נתקנו על דברים שהאדם רואה בטבע ומתפעל מהם. שלא כמו ברכות הנהנין, הן לא נתקנו על טובת האדם באופן פרטי, אלא על עצם בריאת העולם בצורתו המיוחדת: חלקן עוסקות בגדלותו של ה' בטבע, חלקן כרוכות בראייה של דברים המזכירים לאדם את חסדי ה' בהנהגת העולם, וחלקן מתייחסות להנאה שלנו מיופי העולם. ברכות הראייה אינן באות בהכרח על הנאה פיזית, אלא גם על הנאה נפשית; לעתים הן נאמרות גם כאשר אין לאדם הנאה בכלל ואז הן מבטאות הכרת הטוב ביחס למעשיו של ה' בעולם.

✿ ברכת האילנות

ברכה זו היא מברכות הראייה: אדם היוצא בימי ניסן ורואה אילנות מלבליים מברך: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם שלא חיסר בעולמו כלום (וי"א: דבר), וברא בו בריות טובות ואילנות טובות (וי"א: טובים), ליהנות בהן (וי"א: בהם) בני אדם". ברכה זו נתקנה כדי להודות לה' על חסדיו בהפרכת האילנות, לאחר שעמדו יבשים במשך תקופת החורף; מברכה זו אנו לומדים שהקב"ה חפץ בכך שנהנה מן העולם.

להלן כמה הלכות בעניין ברכה זו:

- הברכה לכתחילה צריכה להיות דווקא בחודש ניסן (ובחול"ל: בחודש של האביב).
- מברכים על אילנות מאכל ולא על אילנות סרק.
- מברכים רק על הפריחה (הלבלוב) ולא על הפירות.
- צריך שיהיו לפחות שני אילנות, ואפשר שיהיו מאותו סוג (אך טוב להדר שיהיו משני מינים).
- אפשר לברך בין ביום ובין בלילה.

✧ ברכה על ימים והרים

ברכות אלו מכוונות את התפעלותנו מהטבע להכרת תודה למי שברא אותם: הרואה את הים (בארץ: את הים התיכון או הכנרת, ובחו"ל: ימים אחרים), מברך: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית"; הרואה הרים גבוהים במיוחד (כגון הרי האלפים), מברך: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית".

כמה פרטי הלכות:

- ברכות אלה מברכים רק אחת לשלושים יום.
- אם ראה ים/הר אחר בתוך שלושים יום מברך עליו.
- בברכות אלה אין חובה לברך תוך כדי דיבור, אלא כל זמן שרואה ומתפעל.

✧ ברכה על ברקים ורעמים

חכמים תיקנו לברך על ראיית הברק ושמיעת הרעם. גם כאן, הברכות הן כשבח על גדלותו של ה' בטבע. המנהג הוא שמברכים ברכות נפרדות לברק ורעם: על הברק מברך: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם עושה מעשה בראשית"; על הרעם: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם שכוחו וגבורתו מלא עולם". סימן לזכור את הדבר: הברכה על הברק מתחילה באותה אות כמו התופעה, בי"ת: ברק-בראשית.

כמה פרטי הלכות:

- אין מברכים ברכות אלו יותר מפעם אחת ביום, אלא אם כן התפזרו העננים והשמש זרחה והם התקבצו שוב.
- הלילה הולך אחרי היום בברכות אלה, ולכן אם ברך ביום לא יברך שוב באותו לילה.
- צריך לברך דווקא תוך כדי דיבור (2-3 שניות) מזמן השמיעה או הראייה.
- מי שלא הספיק לברך בפעם הראשונה ששמע או ראה, או שלא היה יכול לברך, יכול לברך בפעם הבאה ששומע או רואה.

✦ ברכת הקשת

הרואה את הקשת מברך: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם זוכר הברית [ו] נאמן בבריתו וקיים במאמרו".
אסור להסתכל זמן רב בקשת, אלא רק רואה אותה קצת ומברך; ואין לומר לחבר שיסתכל על הקשת משום שיש בזה הוצאת דיבה (שעכשיו היה אמור העולם להיחרב בלי ברית הקשת).

✦ ברכת אשר יצר (ודיני בית הכיסא)

ברכת "אשר יצר" נתקנה כהודאה לקב"ה על שברא אותנו בצורה כל כך נפלאה. יש בה הודאה כללית, אך מודגשת בה באופן מיוחד ההודאה על היכולת לעשות צרכים, דבר שאולי נראה מובן מאליו, אך ודאי שאינו כזה, כפי שידוע כל אדם הסובל מבעיות בתחום.

✦ אשר יצר ושאר ברכות השחר

בין ברכות השחר ישנן ברכות הודאה על דברים מסוימים שברא ה' בגופנו. אנו מודים לו על כך שנותן לנו כל יום את האפשרות לתפקד בצורה כה מושלמת, כגון: האפשרות לראות, ללכת וכן הלאה, אולם ברכת "אשר יצר" היא ברכה כוללת יותר, שנתקנה כהודאה על כלל המערכות של הגוף (וכפי שכבר הזכרנו מודגש בה עניין הוצאת הפסולת). ברכה זו חוזרים ומברכים בכל פעם שאדם עושה צרכיו, בניגוד לשאר ברכות השחר, שחיובם הוא פעם אחת ביום. דגשים הלכתיים:

- אסור לאדם שצריך להתפנות להתאפק, והמתאפק עובר על "בל תשקצו".
- את הברכה יש לברך על כל כמות שהיא היוצאת ממנו.
- לפני שמברך צריך ליטול את ידיו ללא ברכה (אך אין חובה ליטול שלוש פעמים); ואם אין לו מים, ינקה את ידיו בכל דבר המנקה ויברך.
- עד מתי מברך? מרגע שעשה צרכיו ועד 72 דקות, ורצוי להזדרז לברך, שמא ישכח.

- מי שלא בירך, ונצרך להתפנות פעם נוספת, יברך רק ברכה אחת (לאחר שמתפנה).
- אם מסופק אם בירך או לא - אינו מברך, שספק ברכות להקל.

דיני בית הכיסא

- בבית הכיסא צריך לנהוג בצניעות, ולכן לא יגלה את גופו יותר ממה שצריך, ויסגור את דלת השירותים כשמתפנה.
- אין לדבר כשנמצא בשירותים, ובפרט כשמתפנה ממש.
- אין ללמוד או להרהר בדברי תורה בשירותים.
- אין להכניס ספרי קודש לשירותים.
- צריך להקפיד לנקות עצמו היטב לאחר שהתפנה.
- מנגבים ביד שמאל ולא באצבע אמצעית

ברכת שהחיינו

- חכמים תיקנו לברך ברכת "שהחיינו" על שמחת הלב. כפי שנאמר בנוסח הברכה, "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", יש בה הודאה לקב"ה בשני מקרים: (1) כשאנו זוכים להגיע לזמן שבו אנו יכולים לקיים מצווה מסוימת או (2) כשאנו זוכים ליהנות מדבר מסוים המתחדש בעולם; ברכת שהחיינו נתקנה דווקא בדברים משמחים הבאים מזמן לזמן, ועל דברים שבשגרה אין מברכים ברכה זו.
- ואלו המקרים השונים שבהם מברכים "שהחיינו":
- עשיית מצווה שמתחדשת מזמן לזמן, כולל מצוות מדרבנן.
 - על ימים טובים - מברכים שהחיינו בקידוש (ויש נשים שנוהגות לברך בעת הדלקת הנרות).
 - פירות חדשים.
 - כלים ובגדים חדשים.

- שמועה טובה.
- מי שרואה את חברו לאחר שלושים יום שלא ראהו.

ברכת שהחיינו על פירות

המנהג הוא לברך תחילה את ברכת הפרי ורק לאחריה את ברכת "שהחיינו". אם שכח לברך "שהחיינו" ואכל מן הפרי - יכול לברך כל עוד נמשכת אכילתו הראשונה; אם לא ברך, הפסיד ולא יברך בפעם הבאה שיאכל מאותו פרי. אין צורך בכמות מסוימת כדי לברך, ואפילו אכל מעט מהפרי מברך. כשיש לפניו כמה מינים חדשים, יברך על אחד ויפטור את השאר. מברכים רק על פרי שמתחדש משנה לשנה (או פעמיים בשנה), ולא על פרי שמצוי כל השנה.

על פירות האדמה (ירקות) המתחדשים מברכים רק אם הם חשובים, כגון אבטיח או מלון.

אם הפרי נמצא בשוק כל השנה (כגון שנשמר בקירור), אין לברך, אף שהוא מתחדש פעם בשנה.

אין לברך על פירות יבשים (כגון: צימוקים, שקדים ובוטנים) או משומרים (בקופסאות שימורים).

ברכת שהחיינו על כלים או בגדים

הקונה או המקבל כלים חשובים, כגון מחשב, ספרייה או מכונית, מברך "שהחיינו" בשעת הקנייה או הקבלה (והספרדים נהגו שלא לברך).

כאשר הדבר שייך גם לאחרים, כגון רכב משפחתי המשמש את כל בני המשפחה - מברכים "הטוב והמטיב".

הקונה או מקבל בגד חשוב מברך "שהחיינו" כשמקבלו או כשלובשו (והמנהג לברך כשלובשו).

הקונה בית מברך "שהחיינו" כשנכנס לגור בו.

אין מברכים שהחיינו על נעליים חדשות.

ברכת הגומל

על נסים הכרוכים לגמרי בטבע - דהיינו שגרת החיים - אנו מודים הודאה כללית יום יומית בתפילה; על נסים גלויים - דהיינו יציאה גמורה מדרך הטבע כגון קריעת ים סוף - אנו מברכים: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם שעשה נסים לאבותינו במקום הזה" או "שעשה לי נס במקום הזה"; על נסים שהם חצי כרוכים בטבע וחצי גלויים - "הגומל". בברכה זו אנו מכירים בכך שהקב"ה מיטיב עמנו כל הזמן, ומודים לו על כך שהושיע אותנו מן הסכנה והחזירנו לשגרה. ואלו מברכים "הגומל" בשעה שהם יוצאים מן הסכנה שבה היו: חולה שנתרפא, חבוש שיצא מבית האסורים, אדם שהלך במדבר ואדם שהפליג בים. וסימן לדבר: "וכל החיים יודוך סלה" - חיים ראשי תיבות: חבוש, ייסורים, ים, מדבר.

נוסח הברכה

המברך אומר: "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם הגומל לחייבים טובות, שגמלני כל טוב".

הקהל עונה: "אמן", ואח"כ אומרים: "מי (או: האל) שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה".

כמה מפרטי הלכות ברכת הגומל:

- על מה מברכים? - למנהג אשכנז על כל סכנה מוחשית שניצל ממנה, ולמנהג ספרד - דווקא על ארבעת הנזכרים לעיל אפילו אם הסכנה לא הייתה מוחשית.
- עדיף לברך לכתחילה ביום.
- לכתחילה צריך לברך בעמידה.
- גם נשים חייבות בברכה זו. הרבה נשים לא נהגו לברך.
- הברכה צריכה להיות בפני עשרה גברים; אם לא היו עשרה כשבירך - יברך שוב לפני עשרה בלי שם ומלכות.
- לכתחילה יש לברך עד שלושה ימים לאחר האירוע שעליו מברכים, ואם איחר יכול לברך כל זמן שירצה.

- המנהג לברך ברכה זו סמוך לעלייה לתורה.
- אדם שהתחייב לברך על שני עניינים (או על אותו דבר כמה פעמים), פוטר אותם בברכה אחת.
- אדם שעדיין לא יצא לגמרי מהסכנה, ימתין מלברך עד שיצא ממנה. לדוגמא: חולה שכבר התחיל להבריא, ימתין עד שיבריא לגמרי ורק אז יברך. אבל אם יצא בינתיים מסכנה, ורק יש אפשרות סבירה שיכנס שוב לסכנה יברך. כמה דוגמאות למקרים שבהם צריך לברך:
 - אדם שנפצע קשה בעבודתו.
 - אדם שעבר ניתוח בהרדמה כללית.
 - אדם שטס במטוס.
 - אדם שנחטף על-ידי מחבלים.
 - אדם שחלה במחלה רצינית (שהייתה בה סכנת חיים).
 - אישה שילדה (יולדת).
 - מי שהיה בבית סוהר.

דיני ברכות נוספות

ברכת כהנים / נשיאת כפיים

ברכת הכהנים, הנקראת גם "נשיאת כפיים" (בשל העובדה שהכהנים מרימים ונושאים את ידיהם בשעת הברכה), היא מצווה יום יומית המוטלת על הכהנים ומתקיימת על ידם בתפילה בבית הכנסת; הכהנים מברכים את ברכת המצוות, "ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו לברך את עמו ישראל באהבה", ולאחר מכן מברכים את ציבור המתפללים ואומרים שלושה פסוקים מן התורה. ברכה זו היא הדרך של הקב"ה להשפיע עלינו שפע של ברכה מתוך אהבתו אותנו והכהנים הם שליחיו של ה' להעביר אלינו את הברכה.

דינים עיקריים בברכת הכוהנים

- נשיאת כפים נעשית רק כשיש מניין של עשרה גברים (וגם הכוהנים המברכים נספרים כחלק מהמניין).
- נושאים כפים בשחרית, במוסף, בנעילה של יום הכיפורים; נושאים כפיים גם במנחה של תענית (סמוך לשקיעת החמה) ובתנאי שהכוהנים לא אכלו לפני כן.
- הכוהנים צריכים ליטול את ידיהם ולחלוץ את מנעליהם קודם הברכה.
- הכוהנים מכסים ראשם וידיהם בטלית (משום היסח הדעת); אין להביט עליהם בזמן הברכה.
- הכוהנים עומדים מול הציבור ומברכים אותם; אדם שנמצא מאחורי הכוהנים צריך ללכת ולעמוד לפניהם, כדי שהברכה תחול עליו.
- כאשר יש שני כהנים צריך אחד מהקהל לומר: "כהנים", משום שכתוב: "אמור להם"; מפסוק זה גם למדו, שצריך החזן להקריא לכוהנים את הפסוקים מילה במילה.

ברכת הבנים

מנהג נפוץ בקהילות ישראל הוא לברך את הילדים בליל שבת, כשחוזרים מבית הכנסת או סמוך לקידוש, בנוסח הבא:

לבנים:	לבנות:
"ישימך א-לוהים כאפרים ומנשה"	"ישימך א-לוהים כשרה רבקה רחל ולאה"
"יברכך ה' וישמרך; יאר ה' פניו אליך ויחנך; ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום."	

יש המוסיפים גם ברכה אישית. נוהגים לברך את הילדים לפי הסדר, מהגדול לקטן, כשהורה המברך, האב (ויש שנהגו שגם האם), שם את ידיו על ראשו של כל אחד מילדיו ומברך אותו.

נוהגים כך גם בערב יום כיפורים - ומוסיפים לברכם שיזכו לחתימה טובה. זו גם הזדמנות טובה לבקש זה מזה סליחה ומחילה על טעויות השנה החולפת.

